

Borislav Mikulić

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Ivana Lučića 3, HR–10000 Zagreb
bmikulic@ffzg.hr

Antropologija i pitanje ‘druge filozofije’

Wu Xiaoming, *Filozofija i Zhexue. Put k drugome i natrag*, preveo i priredio Mario Rebac, Odjel za orijentalistiku Hrvatskoga filološkog društva i Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2006.

Sažetak

Članak predstavlja komentarski prikaz glavnih tema knjige Wu Xiaominga, *Filozofija i Zhexue. Put k drugome i natrag* (i pratećih uredničkih priloga) te diskusiju o pojmu tzv. ‘druge’, ne-evropske filozofije, o njegovu sistematskom mjestu između povijesti filozofije, kulturne antropologije i postkolonijalne teorije diskursa. Nastojanje autora da pomoću Derridinog pojma *différance* i kineskog dao revolucionira hijerarhijski odnos interpretirajućeg (zapadnog) i interpretiranog (kineskog) intelektualnog nasljeđa vrednuje se u članku kao genuino filozofsko nasuprot kulturno-antropološkim pristupima filozofiji, što je suprotno negiranju kineske filozofije od samog Derride. Usporedno s glavnim tekstom, u pratećem aparatu, članak donosi pregled i komentare novije, interdisciplinarnе literature, zapadne i kineske, o tematici komparativizma i njegovim osnovama u filozofiji, humanističkim i egzaktnim znanostima.

Ključne riječi

kineska filozofija, eurocentrizam, komparativizam, dekonstrukcija, kulturni studiji, antropologija

Kako je kineska filozofija gotovo nezastupljena u hrvatskoj znanstvenoj produkciji – osim manjeg broja novijih priloga na slovenskom i srpskom jeziku iz kasnih ‘80ih i ‘90ih godina – prijevod ove filozofske studije suvremenog kineskog autora Wu Xiaominga o pojmu i terminu *filozofija* u evropskoj i u kineskoj tradiciji predstavlja svakako već po sebi vrijedan događaj.¹

Osim studije samog Wu Xiaominga o trima glavnim temama – problemu imena i pojma filozofije u evropskoj tradiciji te negaciji kineske filozofije kod Hegela, Husserla i Heideggera, o filozofskom problemu *pisma* kod Jacquesa

1

Preveo i priredio Mario Rebac, Odjel za orijentalistiku Hrvatskoga filološkog društva i Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2006. Knjiga predstavlja, kako obavještava priređivač, skraćenu verziju Wu Xiaomingove disertacije na sveučilištu Sussex iz 1996. Izostavljeni su dijelovi u kojima se »uopće ili gotovo uopće ne govori o kineskoj misli ili kineskom jeziku«; od triju poglavlja

knjige, prvo i drugo izravno su prenesena, dok treće predstavlja montažu više dijelova disertacije (»Predgovor«, str. 46). Osim toga, prema mome uvidu, prvo poglavlje knjige (tj. drugo poglavlje disertacije) objavljeno je i kao zasebna studija (v. Wu Xiaoming, »Philosophy, *philosophia* and *Zhe-xue*«, *Philosophy East and West*, Vol. 48, No. 3 (1998), str. 406–432).

Derride i historijskoj formi kineskog pisma, te konačno o interpretaciji Derrideine *différance* u svjetlu starokineskog filozofema *dao* – hrvatsko izdanje sadrži još četiri priloga u uredničkom dodatku iz pera troje različitih autorâ koji iz različitih perspektiva (filozofsko-povijesne, kulturno-antropološke, jezično-deskriptivne i biografske) osvjetljavaju ovaj zahtjevni pojmovno-povijesni i diskurzivno-teorijski rad Xiaominga i osposobljavaju nesinološkog čitaoca za recepciju.² Osim jednog priloga, ovi dodatni sadržaji nisu koncipirani popularno za širu čitalačku publiku, no u znatnoj mjeri olakšavaju i stručnom čitaocu praćenje ovoga rada koji objedinjuje na sadržajnoj i na izvedbenoj argumentativnoj razini različita teorijska područja (povijest moderne i suvremene zapadne filozofije, povijest starokineske filozofije, semiotologiju, teoriju diskursa, književne studije, metodološke probleme orijentalnih studija). U tome smislu, kao što će za nefilozofske čitatelje biti zahtjevno pratiti derridijanski dekonstruktivni rad mišljenja, tako će za svakog sinološki nedovoljno upućenog čitaoca biti instruktivna i potrebna objašnjenja i napomene prevoditelja Maria Rebca u kritičkom aparatu, predgovoru i u dodatku koji skrupulozno upućuju na konkretne jezične, filološke i povijesno-recepcijske probleme u vezi s kineskom filozofijom.

Prilog Zorane Baković »Puna praznina između dlanova« informativan je i nadahnut portret Wu Xiaominga, no taj dodatak ne daje ovome zahtjevnom filozofskom štivu samo osobnu notu i bliskost osobe autora nego se, izvan toga popularnijeg okvira, implicitno odnosi na širi kontekst teorijske diskusije o novim problematizacijama narativa i konceptualnog »ukusa« u povijestima filozofije koje su prošle školu francuske feminističke kritike i njezine američke recepcije.³ Te novije diskusije idu ruku pod ruku kako sa starijim tako i sa suvremenim teoretizacijama komparativizma, u koje spada i Wu Xiaomingova studija. Taj trend se uz pomoć kulturnih znanosti proširio izvan okvira historiografskog diskursa o filozofiji i na druge discipline, a u posljednjim desetljećima 20. stoljeća poprimio je značajke teorijske alternative kako znanstvenom pozitivizmu kulturnih znanosti tako i njegovu implicitnom eucentričkom duhu.

Otud se u povodu ove studije Wu Xiaominga sa sigurnošću može reći da se ne radi tek o jednom zakašnjelom nadomjestku u hrvatskoj sekundarnoj produkciji iz sinologije već o sistematsko-problemskoj monografiji koja će čitaoca zainteresiranog za teoriju filozofskog diskursa dovesti u sâmo središte suvremene diskusije u kulturnim studijima s klasičnom filozofskom i jezično-teorijskom relevancijom. Po svojim teorijskim pretpostavkama i provedbi argumentacije studija Wu Xiaominga primjer je novog, dekonstruktivističkog komparativizma u filozofiji koji sistematski revolucionira hijerarhijske odnose i modele komparativne filozofske historiografije. Riječ je o problematici koja nije prestala biti od izvanredno velikog značenja u području humanističkih znanosti nego je s tzv. postkolonijalnom kritikom u humanističkim i društvenim znanostima upravo dobila nov zamah.⁴ To je po mnogo čemu sâmo jezgro danas dominantne kulturno-teorijske diskusije kako u filozofiji tako i o filozofiji koja već ima dužu tradiciju i koja se proširila izvan okvira klasične povijesti filozofskih ideja na kulturnu antropologiju, sociologiju, lingvistikku, socijalnu i interkulturnu psihologiju. Štoviše, na novijim područjima, kao što su kognitivne znanosti, može se nazrijeti karakteristična putanja razvoja metodološke refleksije od kritike pozitivizma u kulturnim znanostima preko njegove rehabilitacije u egzaktnim znanostima, poput psihologije, i ponovne epistemološke rehabilitacije interpretacionizma.⁵ U tome kontekstu ova Xiaomingova filozofska studija o interkulturnim temeljima refleksije o filozofiji pada na plodno i interdisciplinarno obrađeno tlo.⁶

Drugi i opsežniji prilog u knjizi iz pera Karmen Šterk, pod naslovom »Filozofija u prizmi antropologije«, široko je postavljen, deskriptivan i historicistički izveden oris disciplinarnе, znanstveno-teorijske pozadine ove komparativističke studije o evropskoj i kineskoj metafizici. Šterk polazi od pitanja o identitetu antropologije kao »znanosti o Drugome i mogućnosti razumijevanja Drugoga« preko pitanja o njezinu odnosu prema strukturalizmu i semiološkoj lingvistici i filozofiji do pitanja načelne prevodivosti i usporedivosti kultura, a time i »mogućnosti same antropologije kao znanosti«. Pri tome je nažalost ostao netematiziran, ili u svakom slučaju nedorečen, pokušaj metadisciplinarnog opkoračivanja filozofije antropologijom, sugeriran kako naslovom ovog priloga tako i širokim postavljanjem okvira antropologije.⁷ Štoviše, čini se da sam taj okvir, i posebno tematika prijevodne ireducibilnosti kulturâ, stvara konceptualnu napetost s pretpostavkama i rezultatom Xiaomingove studije čije sredstvo je filozofska dekonstrukcija a ne kulturno-antropološka deskripcija. Pitanje kulturnog 'drugog', kao što je neevropska filozofska tradicija poput kineske, njezino mjesto i samorazumijevanje u svjetskoj intelektualnoj

2

Mario Rebac, »Predgovor«, str. 11–48; Zorana Baković, »Puna praznina između dlanova«, str. 49–55; Karmen Šterk, »Filozofija u prizmi antropologije«, str. 243–275; Mario Rebac, »Povijesni slijed kineske filozofije«, str. 276–302.

3

Za pregled i diskusiju o novim gledištima o povijesti ideja i filozofije sa stanovišta novije francuske feminističke filozofije v. npr. Penelope Deutscher, »A Matter of Affect, Passion, and Heart: Our Taste for New Narratives of the History of Philosophy«, *Hypatia*, Vol. 15, No. 4 (2000), str. 1–17.

4

Za tradicionalni problem komparativizma u povijestima filozofije v. raniju diskusiju Daya Krishna, »Comparative Philosophy: What It Is and What It Ought to Be«, u: G. J. Larson, E. Deutsch (ur.), *Interpreting Across Boundaries. New Essays in Comparative Philosophy*, Princeton University Press, Princeton 1988., str. 71–83, i također Rada Iveković, »Coincidences of Comparison«, *Hypatia*, Vol. 15, No. 4 (2000), str. 224–235. Za promjenu paradigme u refleksiji o komparativizmu iz pojmovno-historijske deskripcije u tekstualnu i kulturnu dekonstrukciju v. klasični prilog tzv. postkolonijalne teorije kod Gayatri Chakravorty Spivak, »Rethinking Comparativism«, *New Literary History*, Vol. 40, No. 3 (2009), str. 609–626 (sada u: *Nacionalizam i imaginacija*, Fraktura, Zaprešić 2011.). Za deskriptivni pristup kulturnoj kontekstualizaciji filozofije v. noviju monografiju: Thomas P. Kasulis, *Intimacy or Integrity: Philosophy and Cultural Differences*, University of Hawaii Press, Honolulu 2002.

5

Za kritiku psihometrijskog modela u interkulturalnoj psihologiji na primjeru međukulturnog prevođenja i pledoyé za održanje

hermeneutičkog modela v. noviji rad Romin W. Tafarodi, »Translation and Cultural Comparison: Some Epistemological Reflections«, *Social and Personality Psychology Compass*, Vol. 4, No. 4 (2010), str. 227–237: »(...) we never measure the same behaviour across cultures if behaviour is understood as socially significant action. Rather, the specification of analogous actions across cultures is a highly uncertain approximation involving the inevitable projection of one's own conceptual scheme. (...) most social phenomena of interest to cross-cultural psychologists cannot be adequately defined in a manner that divorces them from the local linguistic conventions and normative frameworks through which they are realized as part of cultural life. For this reason, cross-cultural psychology cannot effectively model itself on the natural sciences. It is as much hermeneutics as psychometrics.«

6

Za interdisciplinarni filozofski i psihološki opis pretpostavljene temeljne razlike između analitičkog, zapadnog, i holističkog, istočnjačkog odn. kineskog, načina mišljenja v. također i noviju diskusiju kineskih autora Ying Zhu, Shihui Han, »Cultural Differences in the Self: From Philosophy to Psychology and Neuroscience«, *Social and Personality Psychology Compass*, Vol. 2, No. 5 (2008), str. 1799–1811.

7

Za ponešto hiperdramatizirano pitanje »same mogućnosti« kulturne antropologije u vezi s temeljnom dilemom o tzv. 'emskom' i 'et-skom' gledištu, s kojim antropologija navodno stoji ili pada i na koje upućuje autorica, usp. rad Marvin Harris, »History and Significance of the Emic/Etic Distinction«, *Annual Review of Anthropology*, Vol. 15 (1976), str. 329–350.

povijesti, nije nužno i po definiciji odmah ili primarno stvar suda kulturne antropologije ili neke druge kulturne znanosti, poput sinologije, napose kad je riječ o genuino filozofskim sadržajima. U pitanju nije samo razlika između pukog *pojmovnog* drugog, koje bi navodno bilo stvar filozofije (osobito hegelovske), i *stvarnog* historijskog drugog, koje bi bilo stvar neke objektivne znanosti poput antropologije, humane geografije, ekonomije ili psihologije. Pitanje *drugog* ovdje se ne pokazuje samo kao pitanje o 'drugom' kao znanstvenom predmetu nego kao pitanje koje sada *dolazi od drugog* ili *s mjesta drugog*. Osim filozofije i antropologije, u tome proširenju i povratnom kretanju »pitanja drugog« sudjeluju i druga znanja i drugačije koncepcije znanja poput psihoanalize, lingvistike, biologije i neuroznanosti.⁸

Što se tiče filozofije kao interpretativne discipline, njezino mjesto u dugom nizu kulturnih znanosti prepletenih antropologijom u konačnici potvrđuje treće poglavlje Xiaomingove studije, koje je pripremljeno i izvedeno iz filozofskog pojma *pisma* i posvećeno interpretaciji Derridine *différance* i starokineskog *dao*. Iako komparatistička u rezultatu, ova interpretacija svojim inherentno filozofskim postupkom probija »prizmu« kulturno-antropološke tematizacije filozofije o kojoj govori Šterk.

Tema Wu Xiaomingove studije status je kineske filozofije u (zapadnim) povijestima filozofije, smislenost izraza 'kineska filozofija' i pretpostavke koje odlučuju o konfiguracijama takvoga pitanja i odgovorima koje nakon duge povijesti rasprava o problematici Europa–Orijent u teorijama povijesti filozofije nalazimo i možemo misliti u uvjetima i na pretpostavkama filozofije diferencije. Ova studija nije samo dekonstruktivistička analiza, tj. primjena ideje *différance* Jacquesa Derride na jedan poseban problem iz arsenala kulturne povijesti filozofije kao dijela povijesti ideja – koliko god da se radilo o središnjem teorijskom i, ujedno, političkom pitanju filozofije kao takve. (Riječ je, upravo kod Hegela, s jedne strane o pitanju stvarne političke slobode subjekta kao uvjeta za istinsku filozofiju, a s druge strane o pitanju »priznanja drugog«, što je za autora temeljni hegelovski motiv filozofije u hermeneutičkoj i neostrukturalističkoj diskusiji.) To bi svakako bilo dovoljno za kvalifikaciju ovoga djela kao slučaja dekonstruktivne analize koja pronalazi dodatne argumente za opravdanje statusa jedne ne-evropske »misli« ili »misaone tradicije« za koju se najčešće izbjegava termin 'filozofija'. Štoviše, studija je kroz primjenu te središnje Derridine ideje postala filozofskom refleksijom i provjerom same *différance* kao filozofema, što će se napose i izričito pokazati u završnom dijelu studije (»Différance i Dao«). U tome je odmah prepoznatljiv i njezin pravi izazov: *différance* nije samo sredstvo pomoću kojega se objašnjava jedan od glavnih filozofema kineske tradicije ('dao') nego će i sama misao *différance*, dakle jedan od najeminentnijih filozofema suvremene evropske misli, biti povratno reflektirana kroz analizu filozofema *dao*. Premda rezultat studije izgleda komparatistički, njezina motivacija, cilj i krajnji domet to nipošto nisu. Oni ne zadržavaju niti obrću hijerarhijski odnos *interpretanduma* i *interpretansa* u korist evropske filozofije ili u korist kineske nego ih dovodi u odnos uzajamne interpretacije. Štoviše, premda je motivacija studije eksplicitno anti-hegelovska u komparativno-historijskom smislu, ona ima jasno prepoznatljiv politički cilj koji je u osnovi hegelovski: stvoriti stvarno-historijski, politički preduvjet za samorazumijevanje i subjektivaciju kineske filozofije u kontekstu svjetske filozofije tako da dekonstrukcijom revolucionira sâm odnos u filozofskom razumijevanju Europa–Kina kao hijerarhijski.⁹

Prvi dio Wu Xiaomingove studije pod naslovom »Filozofija i Istok – 'Početak' i 'Svršetak'« predstavlja prividno povijesni, a zapravo sistematski pre-

gled najrelevantnijih filozofskih rasprava o evropskom, zapadnom karakteru filozofije kao filozofije; riječ je o izlaganju i analizi shvaćanja filozofije kao eminentno evropskog modusa mišljenja kod trojice zapadnih filozofa (Hegela, Husserla i Heideggera) koji su najdublje i najdalekosežnije odredili moderno i suvremeno evropsko mišljenje o »evropskom«. ¹⁰ Presudna značajka njihova određenja autentičnog filozofiranja kao evropskog načina mišljenja jest, kako to pokazuje Wu Xiaoming oslanjajući se – osobito u slučaju Hegela i Heideggera – na Derridu, refleksija o konstitutivnoj ulozi 'drugog' u konfiguracijama mišljenja identiteta. Premda dopušta artikulaciju neevropskih oblika mišljenja kao takvog *određenog drugog*, inherentnog zapadnoj filozofiji, ta refleksija identiteta ostaje zatvorena za konkretno, *historijsko drugo*. Time evropsko *mišljenje razlike* od Hegela preko Husserla do Heideggera ostaje izručeno svojim vlastitim ambivalencijama i nemogućnosti da istinski univerzalne ideje poput povijesnosti, slobode i autentičnosti prekorače ograničeni kulturni horizont filozofija u kojima su se pojavile (spekulativni idealizam i hermeneutička fenomenologija); one se radije prenose u svome konzervativnom obliku na druga područja nego što omogućuju ponovnu refleksiju svojih pretpostavki. (Kod Wu Xiaominga to je slučaj kineskog povjesničara filozofije na Zapadu, Feng You-lana, kojemu je posvećeno posljednje poglavlje

8

Za *nesvjesno* kao pozadinu kulturnih i običajnosnih formi v. pregled psihoanalitičkih diskusija o odnosu antropologije i psihoanalize u smjeru ustanovljenja psihoanalitičke antropologije u npr. Robert A. Paul, »Psychoanalytic Anthropology«, *Annual Review of Anthropology*, Vol. 18 (1989), str. 177–202, s opsežnom bibliografijom kroz različite discipline. Bibliografija odražava autorovu vjeru da 'psihoanalitička antropologija' može napredovati samo ako se biološka i socijalna strana psihoanalize promatra »as parallel and mutually complementary, not contradictory«, tj. »by forging conceptual links with the developing fields of evolutionary theory, neurology, cognitive and developmental psychology, and the range of interpretive studies in linguistics, literature, information and systems theory, philosophy, and the human sciences generally« (str. 193). Za suprotnu tendenciju darwinizma u humanističkim znanostima protiv negacije 'ljudske prirode' u postmodernističkoj akademskoj kulturi v. diskusiju Harolda Fromma, »The New Darwinism in the Humanities: Part I: From Plato to Pinker«, *The Hudson Review*, Vol. 56, No. 1, 55th Anniversary Issue (Spring, 2003), str. 89–99, te »Part II: Back to Nature, Again«, *The Hudson Review*, Vol. 56, No. 2 (Summer, 2003), str. 315–327. Za lingvistiku v. Roy D'Andrade, »Cultural Darwinism and Language«, *American Anthropologist*, New Series, Vol. 104, No. 1 (March, 2002), str. 223–232.

9

Ovaj moment političke namjere u dekonstrukciji filozofije čini se u skladu s trendovima u suvremenoj kineskoj akademskoj kulturi. Usp. npr. Chen Yanqing, Wang Xinsheng, »Revival and Significance of Political Philo-

sophy at Present Time«, *Frontiers of Philosophy in China*, No. 3 (2006), str. 506–515. Premda se radi o izvještaju o modernoj evropskoj političkoj filozofiji 19. i 20. stoljeća, autori posve u skladu s kineskom filozofskom tradicijom smatraju upravo političku filozofiju »the most valuable reflective path to understanding the essence of the world and human life« (str. 514). S tim trendom čini se još uvijek kompatibilan i »planski« odnos službenih akademskih institucija prema studiju »stranih filozofija« za potrebe kulturne transformacije Kine u novim globalnim uvjetima u kojima se – slijedom Marxova i Engelseva *Manifesta* – moraju izbjeći »cultural conservatism« i »national seclusion« kako u materijalnoj tako i u intelektualnoj proizvodnji. Usp. Xiaochao Wang, Yuehua Chen, Minghui Ma, »On the Study of Foreign Philosophy in Chinese Cultural Construction and Its Future«, *Frontiers of Philosophy in China*, Vol. 1, No. 2 (2006), str. 317–323.

10

Usp. također i noviji rad o temi »Hegelova duha« u suvremenim zapadnjačkim vrednovanjima kineske filozofije, Yunyi Zhang, »Philosophy's Predicament and Hegel's Ghost: Reflections on the View that there is 'No Philosophy in China'«, *Frontiers of Philosophy in China*, Vol. 2, No. 2 (2007), str. 230–246. Autor insistira na razlikovanju između *nominalne* definicije filozofije na Zapadu i njezine *aktualnosti* u različitim kulturnim tradicijama za čiju povijest predviđa da će se odvijati upravo kao Hegelova *negacija negacije* – od tradicionalne metafizike preko pozitivističkog odbacivanja metafizike ka »humanističkoj metafizici«.

prvog dijela knjige.) Kako pokazuje autor, potrebna je prethodna *revolucija mišljenja* da bi takva refleksija uopće postala mogućom. Tu revoluciju omogućuje – a za autora i predstavlja – Derridin dekonstruktivni postupak u čitanju filozofskih tekstova (ovdje specijalno filozofskih tekstova o filozofiji), tako da ova studija predstavlja raspravu ili prilog tematici »dekonstrukcije i Kina« koja je s jedne strane inherentno *zapadna* i ujedno, s druge strane, *izvanjska*.

Sâm Derrida se kasnije, kao što je u akademskom filozofskom svijetu u međuvremenu poznato, na svome gostujućem predavanju u Šangaju 2001. izričito i programski svrstao u niz najprominentijih negatora kineske filozofije među evropskim filozofima od Kanta preko Hegela i Husserla do Heideggera.¹¹ Pri tome Derrida, čak za razliku od tipičnog obezvređivanja kineske filozofije – bilo zbog sistematske oskudnosti, kao za Kanta, ili svjetskopovijesnog manjka slobode subjekta, kao za Hegela, ili manjka sposobnosti za kulturnu univerzalizaciju, kao kod Husserla – negira samu mogućnost njezina postojanja budući da je filozofija »related to some historical situation, to some language (...) a Greek invention (...) something of European form« (v. Defoort, osob., str. 628). U tome smislu može se čak tvrditi da je Derrida, zajedno s Husserlom i Heideggerom, bliži kulturno-jezično-rasnom tumačenju singularnosti pojma i riječi 'filozofija' kakvo nalazimo već kod Diogena Laertija.

No bez obzira na ovu proturječnost između, s jedne strane, Xiaomingova razumijevanja političko-revolucionarnog potencijala Derridine dekonstrukcije za prevrednujuće razumijevanje hijerarhijskog odnosa evropske i azijskih filozofija i, s druge strane, Derridina recentnog i eksplicitnog negiranja kineske filozofije kao takve, prvi dio knjige pokazuje u samom postupku autora jednu posve bitnu, možda i najbitniju osobitost – imanentizam analize koji tek prolaskom kroz zapadni koncept filozofije i njegov model refleksije o povijesti istočnih filozofija, koji su prihvatili i filozofi s Istoka, školovani na Zapadu, ustanovljava točke orijentacije i artikulira svoj teorijsko-politički *credo*.

To je osobito važno zbog nastavka tematike u drugom dijelu knjige pod naslovom: »'Piramida' i 'tragovi ptica i zvjeradi' ili: Pitanje pisma...« (str. 75–140) u kojemu je sadržano interpretacijsko-teorijsko težište ove studije i njezino pravo derridijansko uporište. Sada, s obzirom na kasniji stav samog Derride iz 2001. o »nepostojanju kineske filozofije«,¹² ovakvo operativno oslanjanje na Derridin pojam dekonstrukcije postaje upotreba Derride protiv Derride. Za Xiaominga dekonstrukcija se, kao posao filozofa-interpretira na filozofiji, temelji na *différance* koja prethodi svakom diskursu pa tako i filozofskom. Domena *différance* je pismo. Stoga drugi dio studije zadire u dublji sistematski sloj problematike, to je ponovno dekonstruktivno čitanje povijesti statusa kineskog *pisma* u zapadnoj tradiciji koje je u filozofskim teorijama evropskog modernizma i racionalizma dobilo ulogu paradigmatškog slučaja fonocentrizma, logocentrizma i etnocentrizma. Rasprava Wu Xiaominga i u ovome je dijelu studije jednako zahtjevna i ujedno propedeutička, osobito u čitanju Hegelove teorije pisma. Autorovo nastojanje da održi strogo immanentistički pristup analize i pripremi teren za eksplikaciju svoje pozicije potpuno uspijeva.

Taj je cilj izložen u trećem dijelu studije pod naslovom »Différance i Dao« u kojemu autor preuzima motiv »Kine kao *drugog* Europe« i »dekonstruktivnog otvaranja *drugog*«, kako je razložen u prvom dijelu. On je ovdje doveden do potpune eksplikacije u tezi o »paraleli između misli o *daou* i misli o *différance*« (str. 168). Ta je središnja teza cijele ove studije formulirana tek na njezinu kraju, i to s filozofsko-komparativističkim prizvukom, premda autor

u studiji mjestimice izražava skepsu i rezervu prema komparativizmu u povijesti filozofije. Teza je međutim izvedena posve autonomno, tj. neopterećena prethodnim komparatističkim uvjerenjem. Utemeljena je na semantičkoj i jezično-historijskoj analizi glagola 'biti' u (indo-)evropskoj i kineskoj jezičnoj tradiciji i na posljedicama koje slijede iz različitih konfiguracija, osobito na primjeru predikatske funkcije u kopuli 'je(st)'. Premda se autor sâm donekle ograđuje od takva komparatističkog prizvuka i rezultata studije – naime, dok je njegovo polazište motivirano načelom razlike, rezultat više ističe pozitivne paralele od sličnosti do istovjetnosti, što je tipična gesta komparacije između evropske i istočnih filozofija – pravo proturječje i problem ove finalne teze o usporedivosti *différance* s *daom* leži, po mome uvjerenju, na drugoj teorijskoj razini. Xiaoming je otvara pridajući *ontološku* narav *daoa* Derridinu pojam *différance*. Tek se tu zapravo, u svome rezultatu, u tezi o »značajnoj paraleli« između *daoa* i *différance*, iskazuje *normalni problem* komparativizma koji prati svaku metodološku diskusiju i nije specifičan za komparativizam: domet, održivost i istinitost interpretacije. Iako autor zauzima imanentno-filozofsko stajalište i manje mu je stalo do tipične komparacije pojmova iz starokineske i iz suvremene evropske filozofije, koja cilja na sadržajne konceptualne podudarnosti, a više do usporedivosti njihove metadiskurzivne pozicije i sposobnosti za naizmjeničnu interpretaciju koja premašuje njihov pojedinačni idejno-historijski i kulturni kontekst, čini se da rezultat studije, teza o »značajnoj paraleli između koncepata *différance* i *dao*« svojom skromnošću zakriva puno radikalniji nalaz o *istosti* dvaju koncepata. Taj rezultat, pred kojim dekonstruktivist mora osjećati najveći zazor kad ga sâm proizvede, nije toliko nužno proturječan s obzirom na vjernost *principu* razlike, koja čini Xiaomingovo derridijansko ishodište, koliko povlači za sobom nužnost rekonceptualizacije *odnosa* između razlike i identiteta i (ponovne) kritike derridijanskog čitanja Hegela.

Borislav Mikulić

Anthropology and the Issue of 'Other Philosophy'

Abstract

The article gives a detailed review and commentary on the main topics in the book Philosophy and Zhaxue. The Way To the Other and Back by Wu Xiaoming (in Croatian translation with several appendices by editors) and a discussion about the very notion of the so-called 'other', non-European philosophy, its systematic place between history of philosophy, cultural anthropology and post-colonial discourse theory. The effort by Xiaoming to revolutionize, by means of Derridean différence and Chinese dao, the hierarchical pattern in the relation between the interpreting (Western) and the interpreted (Chinese) intellectual heritage has been estimated as genuinely philosophical and different from cultural anthropological approaches, which is even contrary to late Derrida's denial of Chinese philosophy. Parallel to the discussion in the main text, the article provides a survey with commentaries of recent cross-disciplinary publications, both Western and Chinese, in related issues such as comparativism in philosophy, in human and exact sciences, including Chinese authors.

Key words

Chinese philosophy, eurocentrism, comparativism, deconstruction, cultural studies, anthropology

11

Usp. opsežan polemički članak Carine Defoort »Is 'Chinese Philosophy' a Proper Name (A Response to Reine Raud)«, *Philosophy East and West*, Vol. 56, No. 4 (2006), str. 625–660.

12

C. Defoort, 2006, str. 655: Du Xiaozhen, Zhang Ning, *Lectures by Derrida in China*, Zhongyang Bianyi, Beijing 2002. (publikacija na kineskom: *Delida zai Zhongguo jiangyanlu*).